

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ

ROCZNIKI BIBLIOTECZNE

ROK XLIV

2000

WROCŁAW 2000
WYDAWNICTWO UNIwersYTETU WROCŁAWSKIEGO

Publikacja finansowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej

REDAKTOR NACZELNY

Anna ŻBIKOWSKA-MIGOŃ

SEKRETARZ REDAKCJI

Anna JABŁOŃSKA

KOMITET REDAKCYJNY

Radosław CYBULSKI (Warszawa), Stefan CZAJA (Toruń),
Henryk HOLLENDER (Warszawa), Artur JAZDON (Poznań),
Danuta KONIECZNA (Olsztyn), Kazimiera MALECZYŃSKA (Wrocław),
Jan PIROŻYŃSKI (Kraków), Anna SITARSKA (Warszawa, Białystok),
Krzysztof ZAMORSKI (Kraków), Zbigniew ŻMIGRODZKI (Katowice)

ADRES REDAKCJI

50-137 Wrocław, pl. Uniwersytecki 9/13
Instytut Bibliotekoznawstwa
e-mail: roczniki@liber.ibi.uni.wroc.pl

REDAKTOR WYDAWNICTWA

Grażyna PLATER

REDAKTOR TECHNICZNY

Teresa NETTER

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego Sp. z o.o., Wrocław 2000

ISSN 0080-3626

Skład i łamanie: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego Sp. z o.o.
Druk: Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN im. S. Kulczyńskiego Sp. z o.o.

TREŚĆ ZESZYTU

I. ROZPRAWY I ARTYKUŁY

1. Jan Pirożyński, Anežka Bad'urová, Kraków i Praga jako ośrodki drukarskie w XV–XVI wieku. Próba porównania	3
2. Krzysztof Pawlik, Wokół początków drukarstwa w Nysie	27
3. Beata Lejman, Barokowa biblioteka dawnego opactwa cystersów w Lubiążu. Program ikonograficzny dekoracji malarskiej i próba rekonstrukcji wystroju	33
4. Ryszard Ergetowski, Rokokowa biblioteka w St. Peter w Schwarzwaldzie	63
5. Krzysztof Szelong, Proces ewidencji i opracowania bibliotecznych zbiorów ks. Leopolda Jana Szersznika. Zarys historyczny	87
6. Tomasz Ratajczak, Wadowickie drukarstwo w XIX i pierwszej połowie XX wieku	135
7. Andrzej Mężyński, Kommando Paulsen. Grabież polskich dóbr kultury podczas II wojny światowej	147
8. Jolanta Piskorz, Znaczenie słowa drukowanego w działalności apostołowskiej salwatorów polskich	175
9. Krzysztof Pawlik, Papiernia w Nysie	203
10. Aleksander Radwański, Potrzeba rewizji podstaw dyscyplin bibliotekoznawczych	207

II. MATERIAŁY

1. Edward Różycki, Książka w środowisku Ormian lwowskich w XVI–XVII wieku . . .	217
---	-----

III. RECENZJE I PRZEGLĄDY

1. Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne 1997–1999, t. 68–71 (Anna Aleksiewicz)	247
2. H. Sawoniak, <i>International bibliography of bibliographies in library and information science and related fields</i> , vol. 2, München 1999 (Andrzej Bator)	252
3. <i>Katalog poloników XVI wieku Biblioteki Jagiellońskiej</i> , t. 1–3, Kraków 1992–1995 (Halina Mieczkowska)	255
4. <i>Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku</i> , t. 1: <i>Małopolska</i> , cz. 2: <i>Wiek XVII–XVIII</i> , vol. 1: A–K, vol. 2: L–Z i drukarnie żydowskie. Praca zbiorowa pod red. J. Pirożyńskiego, Kraków 2000 (Józef Szczepaniec)	262
5. W. Molik, <i>Edward Raczyński. 1786–1845</i> , Poznań 1999 (Ryszard Ergetowski) . . .	269
6. J. Kapuścik, <i>Wśród uczonych i miłośników książek</i> , Warszawa 1999 (Halina Brzezińska-Stec)	272

7. *Z dziejów mecenatu kulturalnego w Polsce*. Studia pod red. J. Kosteckiego, Warszawa 1999 (Marek Szrenica) 274
8. *Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie w latach 1945–1980*. Red. nauk. A. Mężyńskiego, Warszawa 1998 (Julian Fercz) 278

IV. KRONIKA

1. 27., 28. i 29. Konferencje ABDOS (Arbeitsgemeinschaft der Bibliotheken und Dokumentationsstellen der Ost-, Ostmittel- und Südosteuropaforschung) w Getyndze (18–21 V 1998), w Zagrzebiu (10–13 V 1999) i Berlinie (29 V–1 VI 2000) (Zbigniew Żmigrodzki) 285
2. 89. Zjazd Bibliotekarzy Niemieckich (Deutscher Bibliothekartag) we Fryburgu Bryzgowijskim, 25–29 maja 1999 r. (Zbigniew Żmigrodzki) 289
3. Kliometria w historii książki: „Printing and Publishing in Europe and America 1450–1830. Problems of Quantification” – Konferencja CERL, Bruksela, 4 XI 1999 r. (Henryk Hollender) 292
4. V Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa i Lwowa XIX–XX wieku”, Kraków 3–4 XI 1999 r. (Anna Aleksiewicz) 296
5. Wiedza o książce w nauce i dydaktyce. Konferencja Warszawa 16–17 XI 1999 r. (Michał W. Grzeszczuk) 298
6. Konferencja naukowa „Książka ilustrowana w procesie komunikacji społecznej”, Wrocław 2–3 XII 1999 r. (Jacek Ladorucki) 301

V. NEKROLOGI

1. Janusz Kapuścik (20 VI 1932–30 VI 1999) (Z. Żmigrodzki) 305
2. Wiesław Bieńkowski (7 VII 1926–22 XI 1999) (P. Lechowski) 307
3. Radosław Cybulski (2 III 1924 Wilno – 14 XI 1999 Warszawa) (K. Migoń) 311

CONTENTS

I. PAPERS AND STUDIES

1. Jan Pirożyński, Anežka Bad'urová, Cracow and Prague as printing centres in XV–XVI centuries. A comparison 3
2. Krzysztof Pawlik, On the beginnings of printing in Nysa 27
3. Beata Lejman, The baroque library of the former Cistercian Abbey in Lubiąż. Iconographic programme of paintings and an attempt at reconstructing the decorations 33
4. Ryszard Ergetowski, The rococo library in St. Peter in the Black Forest 63
5. Krzysztof Szelong, The process of recording and elaboration of the book collection

of Rev. Leopold Jan Szersznik. Historical outline	87
6. Tomasz Ratajczak, The printing and book publishing in Wadowice in the 19 th and the early 20 th centuries	135
7. Andrzej Mężyński, Kommando Paulsen. The plundering of Polish cultural goods during World War II	147
8. Jolanta Piskorz, The significance of the printed word in the apostolic activities of the Polish Salvatorians	175
9. Krzysztof Pawlik, The paper-mill in Nysa	203
10. Aleksander Radwański, The need to revise the scientific basis of library studies	207

II. MATERIALS

1. Edward Różycki, Book among Armenians in Lvov in XVI–XVII centuries	217
III. REVIEWS AND OVERVIEWS	247
IV. CHRONICLE	285
V. OBITUARIES	305

INHALT

I. ABHANDLUNGEN

1. Jan Pirożyński, Anežka Bad'urová, Krakau und Prag als Zentren des Buchdrucks im 15. und 16. Jahrhundert. Versuch eines Vergleichs	3
2. Krzysztof Pawlik, Zu den Anfängen der Buchdruckerkunst in Neisse	27
3. Beata Lejman, Die Barockbibliothek in der ehemaligen Zisterzienserabtei in Leubus. Das ikonographische Programm des Maldekors und ein Versuch der Rekonstruktion der Innenausstattung	33
4. Ryszard Ergetowski, Die Rokokobibliothek in St. Peter in Schwarzwald	63
5. Krzysztof Szelong, Zur Registrierung und Bearbeitung der Bibliotheksbestände von Leopold Jan Szersznik. Ein historischer Abriss	87
6. Tomasz Ratajczak, Die Buchdruckerkunst in Wadowice im 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts	135
7. Andrzej Mężyński, Paulsen-Kommando. Raub der polnischen Kulturgüter während des II. Weltkrieges	147
8. Jolanta Piskorz, Die Beduetung des gedruckten Wortes in der apostolischen Tätigkeit der polnischen Salwatorianer	175
9. Krzysztof Pawlik, Neisser Papiermühle	203
10. Aleksander Radwański, Das Bedürfnis der Revision der bücherkundlichen Grundrichtungen	207

II. MATERIALIEN

1. Edward Różycki, Das Buch im Milieu der Lemberger Armenier im 16.-17. Jahrhundert	217
III. REZENSIONEN UND BESPRECHUNGEN	247
IV. CHRONIK	285
V. NACHRUFE	305

frontacji z niezbyt budującą przeszłością rodu. To wszystko rodziło konflikty między nim a otoczeniem. Poza tym społeczeństwo wielkopolskie przechodziło ciągłą ewolucję zmierzającą ku demokratyzacji, czego nie był w stanie dostrzec Raczyński, a już tym bardziej zrozumieć. Mimo tych cieni nie sposób odmówić mu zasług dla narodowej kultury, dla utrwalania polskości w pruskim zaborze. Książka W. Molika w pełni oddaje plusey i minusy występujące w biografii Raczyńskiego, a sądy o nim są wyważone i sprawiedliwe. Należy dodać, że jest ona napisana klarownym i eleganckim językiem, co nieczęsto przytrafia się naszej współczesnej historiografii. Dwie wszakże sprawy w recenzowanej książce wymagają sprostowań. Na s. 39 znajduje się wzmianka o bitwie pod Raszynem w 1809 r. Otóż wbrew twierdzeniu Autora nie rozstrzygnęła ona wojny na korzyść Księstwa Warszawskiego i nie zmusiła wojsk austriackich do odwrotu. Bitwa była z powodu nadciągającej nocy nierozstrzygnięta. Osłabione nią polskie siły nie były w stanie poderwać się do walki powtórnie następnego dnia. Zostały wycofane w kierunku Warszawy, a w ślad za nimi ruszyła armia arcyksięcia Ferdynanda. Kampanię rozstrzygnęła dopiero na korzyść Księstwa ofensywa ks. J. Poniatowskiego na prawym brzegu Wisły. Druga kwestia dotyczy starszego Bandtkiego (s. 145), który miał na imię Jerzy Samuel, a nie Jan. Jan Wincenty to jego młodszy brat, profesor prawa na Uniwersytecie Warszawskim. Jak na obszerną monografię uwag uzupełniających – jak widać – jest niewiele.

Ryszard Ergetowski

Janusz Kapuścik, *Wśród uczonych i miłośników ksiąg*, Warszawa: Główna Biblioteka Lekarska 1999, 322 ss. ISBN 83-909946-07.

Janusz Kapuścik należał do tych badaczy, którzy postawili sobie za cel ocalenie od zapomnienia wielkich postaci polskich uczonych oraz ich dokonań, niekiedy zepchniętych na margines refleksji historycznej przez bardziej modne i fascynujące dzisiejszą nauką tematy i problemy. Wyrazem tej postawy była antologia *W kręgu lekarzy, uczonych i bibliofilów* (Warszawa 1993), prezentująca w 24 rozdziałach wyjątkowe sylwetki twórcze. Odnajdujemy ją również w najnowszym opracowaniu Kapuścika, składającym się tym razem z 15 rozpraw, częściowo publikowanych po raz pierwszy (*Nieznane listy Józefa Ignacego Kraszewskiego do Józefa Emiliana Peszkego, Nieznane glosy Ambrożego Grabowskiego do dzieła Adama Jochera „Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce” oraz Karol Badecki (1886–1953). Bibliotekarz i uczoney*), po części drukowanych już wcześniej w pracach zbiorowych, czasopismach bibliotekarskich („Przegląd Biblioteczny”) i specjalistycznych („Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego”, „Medicus”, „Medycyna – Dydaktyka – Wychowanie”), a nawet w tygodnikach („Głos Nauczycielski”) w latach 1969–1998. Oprócz nieprzeciętnych indywidualności przedstawiono w nich także dzieje organizacji (Polskie Towarzystwo Higieniczne) i humoru bibliograficznego. Ten ostatni tekst, zamykający całość, stanowi swoistą, a zamierzoną zapewne, pointę książki, „lekkiej” w formie i języku, głębokiej i bogatej w treści. Jej atrakcyjność podnoszą staranna szata graficzna i edytorska, przejrzysty indeks, a nade wszystko bogaty i różnorodny materiał ikonograficzny, w większości po raz pierwszy udostępniony szerokiemu odbiorcy.

Już pobieżny tylko przegląd zawartości publikacji pozwala zauważyć, że zainteresowania jej autora obejmują różne dziedziny wiedzy: od bibliofilstwa, bibliografii oraz dziejów książki i bibliotek przez literaturoznawstwo i biografistykę aż po historię medycyny i nauki. Wątki te zresztą trudno rozgraniczyć nawet w poszczególnych studiach. Jest to rezultat w równym stopniu metodologicznych i poznawczych możliwości Kapuścika, jak i doboru osób stanowiących przedmiot jego narracji, w których dorobku spletają się zadziwiająco wielorakie obszary badawczych poszukiwań. Narracji przy tym nieraz bardzo osobistej, bo dotyczącej ludzi, z którymi autor miał kontakt bezpośredni: jego akademickich nauczycieli, przyjaciół bądź współpracowników. I tak w rozprawie *Stanisław Pigoń (1895–1968)* przypomina Kapuścik drogę życiową i twórczą uczonego, ale też przywołał żywe reminiscencje swoich studenckich z nim kontaktów w Uniwersytecie Jagiellońskim. Biograficzno-pamiętnikarski charakter ma też rozprawa poświęcona Tadeuszowi Stanisławowi Grabowskiemu, znakomitemu znawcy kultury łużyckiej. Nostalgiczną podróż w przeszłość dopełniają pośmiertne wspomnienia o Stanisławie Konopce, założycielu Głównej Biblioteki Lekarskiej, oraz Irenie Komasarze, która była jednym z ostatnich jej dyrektorów.

Autentyzm książki nie osłabia jej walorów poznawczych i naukowych oraz krytycyzmu wobec dotychczasowych ustaleń i hipotez badawczych. Autor niejednokrotnie z nimi polemizuje, inne prostuje lub uściśla, a wszystko to dokonuje się na podstawie nowego materiału źródłowego. Pasja poszukiwawcza i benedyktyńska wręcz cierpliwość w tropieniu w polskich bibliotekach i zbiorach prywatnych wszelkich utrwalonych śladów pamięci o ludziach i ich dziełach przyniosły owoce niekiedy wprost rewelacyjne, jak chociażby w przypadku odkrycia nieznanych dotąd historykom literatury pięciu listów Józefa Ignacego Kraszewskiego czy też głos Ambrożego Grabowskiego do klasycznej już pracy Adama Jochera. W tym „literackim nurcie” mieszczą się również uwagi o zapomnianym dzisiaj historyku doby romantyzmu, Wacławie Aleksandrze Maciejowskim i jego krytycznych sądach o poezji Jana Kochanowskiego. Nie dzieląc ich, Kapuścik rzetelnie, bez uprzedzeń i zacietrzewienia, które towarzyszyło późniejszej recepcji poglądów Maciejowskiego, próbuje odtworzyć i zrozumieć mechanizmy konstruowania romantycznej refleksji estetycznej i historyczno-literackiej, tłumaczącej – jego zdaniem – negatywne oceny czarnoleskiej muzy.

Rzetelność warsztatową i zarazem nadrzędną w badaniach Kapuścika problematykę bibliograficzną i bibliofilską najlepiej reprezentuje otwierające tom obszerne studium, a właściwie monografia Józefa Emiliana Peszkego. Ogrom spożytkowanych źródeł rękopiśmiennych i archiwalnych, pochodzących głównie z zasobów Głównej Biblioteki Lekarskiej, krytyczna analiza literatury przedmiotu oraz bogaty materiał ikonograficzny złożyły się na niezwykle fascynujący portret naukowy: historyka medycyny, współpracownika *Wielkiej encyklopedii ilustrowanej*, wydawcy, kolekcjonera ksiąg, artysty i językoznawcy, a nade wszystko lekarza. Nie byłby on wszakże pełny, gdyby nie swoista postawa poznawcza, polegająca na kompleksowym oglądzie wszystkich elementów analizowanych dzieł (tytuł, dedykacje, grafika itp.). To dążenie do kompletności materiału interpretacyjnego jest zresztą charakterystyczne dla wszystkich zamieszczonych w publikacji rozpraw i stanowić może oryginalną propozycję w dyskusji na temat metodologicznych uwarunkowań współczesnej bibliologii i bibliotekoznawstwa.

Ludzie medycyny, których zainteresowania wykraczały daleko poza ramy wyuczonej i wykonywanej profesji, zawsze jednak w jakiś sposób związane były z książką, zajmowali w badawczych fascynacjach Kapuścika miejsce szczególne. Tak jest i tym razem. Galerii lekarzy bibliofilów, pisarzy i uczonych znanych już ze wcześniejszych opracowań (Wład-

sław Matlakowski, Stanisław Konopka) dopełniają sylwetki twórcze Stanisława Janikowskiego, Władysława Biegańskiego i Stanisława Zaborowskiego. Postaci to szerszemu ogółowi nieznane, a – jak się okazuje – interesujące jako osobowości i zasłużone dla rozwoju nauki polskiej.

Metodologicznej konsekwencji, spełniającej się w typowej dla większości szkiców formule: życie i twórczość, nie realizują dwa rozdziały ostatnie, podejmujące problemy genezy Polskiego Towarzystwa Higienicznego oraz parodii bibliograficznych z początku i końca XX w. O ile pierwszy z nich mieści się jednak w zasadniczym, historyczno-wspomnieniowym nurcie rozważań, o tyle drugi odbiega zarówno treścią, jak i tonem, przynosząc kapitalny wręcz materiał egzemplifikacyjny. Książka, jej twórcy, badacze i krytycy potraktowani zostali z przymrużeniem oka, często z jowialnym humorem, niekiedy ze złośliwą ironią, zdjęci z piedestału i pozbawieni koturnowości. Wydaje się, że takie właśnie podejście zasługuje ze wszech miar na upowszechnienie, bo jest w stanie zainteresować słowem drukowanym, a w rezultacie zachęcić do powrotu do bibliotek i księgarni większą liczbę odbiorców współczesnej kultury, szukających w niej przede wszystkim rozrywki.

Najnowsze dzieło Janusza Kapuścika to cenna pozycja, która wywołać winna rezonans nie tylko wśród ludzi książki, ale u każdego, komu nieobca jest nasza kulturowa i cywilizacyjna przeszłość.

Tym bardziej żałować należy, iż ukazała się ona w symbolicznym wręcz nakładzie 600 egzemplarzy.

Halina Brzezińska-Stec